

A kulcsrazárt igazság

A rettenetes halál nem volt hiábavaló

A június 16-i temetés, a mártirokról való megemlékezés a Történelmi Igazságtétel Bizottság alig több mint egyéves szervezőmunkájának szellemében történt. A TIB tavaly június 5-én alakult Budapesten, hajdani elítéltekből és hozzátartozóikból. Felhívásukat, amelyben az elmúlt négy évtized törvénytelenül elítélt s ártatlanul áldozatul esett mártírjainak politikai és jogi rehabilitálását, a kivégzettek méltó eltemetetését tűzték ki célul, nem jelenthették meg hivatalos úton Magyarországon. A gyászszertartás előtti napokban Tarnói Gizella és Várkonyi Péter Endre a bizottság három tagját: Maléter Pál özvegyét: Gyenes Juditot, Mécs Imrét és Gimes Miklós volt élettársát, Halda Alizt kérdezte az eddigi és az ezután következő munkáról.

TARNÓI GIZELLA: Vajon a Történelmi Igazságtétel Bizottságnak meddig lesz dolga?

MÉCS IMRE: Időben és kiterjedésben is elég sok dolga van. Felhívást tettünk közzé, és ebben felszólítottuk a társadalmat, hogy szolgáltasson igazságot az '56 utáni elítélteknek. Később rájöttünk, hogy a magyarországi sztálinizmus valamennyi áldozatának igazságot kell szolgáltatni, mert az '56 előtti áldozatok sem kaptak igazságot. Teljes mértékben csak a koncepciók perke kommunista áldozatait rehabilitálták, a szociáldemokratákat már kisebb mértékben, a más pártokhoz tartozókat, a pártonkívülieket és az egyháziakat pedig szinte egyáltalán nem. Nem rehabilitálták a kitelepítetteket, az internálótáborba, a recski kőbányába, a munkatáborokba hurcoltakat, az állásukból kidobottakat, a kuláksztán meghurcoltákat – és így tovább, nem akarom folytatni. Úgy gondoltuk tehát, hogy egészen 49-től fogjuk az igazságtételt szorgalmazni, de aztán rájöttünk, hogy korábbra kell visszamenni, egészen 45-re, hiszen Budán még folytak a harcok, amikor Pesten az ÁVO már megkezdte működését; két személyről is tudunk, kommunistákról, akiket akkor tartóztattak le. Ezt a felhívást közzétettük, közöltük azt is, hogy három területen kívánunk működni, és ezért három szekciót hoztunk létre. Az első a történelmi szekció, amelyik azon fáradozik, hogy a történelmi forrásokat megnyissák, hogy összegyűjtsön dokumentumokat, hogy fölhasználja és organizálja az Oral History ilyen irányú munkáját, mert nagyon kevés adat áll rendelkezésünkre, az irattárak nagy része zárva van, ráadásul ezek az iratok is manipuláltak, tehát nagy forráskritikára van szükség...

Történelem a holnapig

GYENES JUDIT: Vidékről különösen keveset tudunk...

M. I.: Igen, így van. Meg kell tehát nyitni a levéltárakat, és oda kell engedni a fiatal kutatókat, akik objektíven, tárgyilagosan tudnak kutatni. Ez óriási munka, és évtizedekig eltarthat. A másik szekciónk a kegyeleti szekció; tulajdonképpen most ennek a mun-

káját látjuk, ez tömegesült. De ennek a munkája is folytatódik a jövőben, mert föl kell kutatni az ország minden részében a kivégzettek sírjait. Majdnem minden megyeszékhelyen voltak példastatuáló kivégzések, amikor is szinte büntetlen embereket akasztottak föl, hogy megrémíssék és újból betörjék a megye lakosságát. Végül van a jogi szekciónk; ez egyrészt jogszabályok előkészítését szorgalmazza az igazságtétel érdekében és egyáltalán nem csak az '56-osokra vonatkozóan. Itt vannak például a nyugdíjjogszabályok: a '75-ben hozott társadalombiztosítási törvény egyszerűen eliminálta azokat az éveket, amelyeket a börtön vagy internálás előtt vagy alatt szereztek munkájukkal az érintettek, így aztán most nagyon sok kisember igen parányi nyugdíjból tengeti az életét, és nem képes rá, hogy érvényesítse a jogait. Ezért a fiatal jogászokból és Dornbach Alajosból álló bizottságunk segít rajtuk, folyamatosan, nagyon áldozatosan és teljesen díjmentesen. Egyébként a TIB két vagy három hónapja egyesületté alakult. Bárki – pontosabban bármely politikai-társadalmi szervezet – beléphet, és várjuk a fiatalok

jelentkezését, akik közül elég sokan be is léptek már.

GY. J.: Akármilyen zajlik is ma – mert tényleg vannak reményt keltő események –, azért nem lehetünk teljesen biztosak benne, hogy újabb igazságtalanságok nem fognak történni, főleg vidéken, ahol sokkal nehezebben mozdul meg a politikai élet, ahol jobban rögzültek a régi sztálinista beidegződöttségek. Egy-egy megyehatárt az új gondolatok olykor nem tudnak áttörni, és én nem vagyok annyira optimista, hogy azt gondoljam: e téren már nem lesz szükség igazságtételre.

VÁRKONYI PÉTER ENDRE: Úgy értem, hogy a Történelmi Igazságtétel Bizottság a történelem szót egészen a tegnapi napig kiterjeszti?

GY. J.: Igen, sőt a holnapig.

M. I.: Nagyon sok adomány érkezett. Meg kell említeni azt is, hogy Nagy Erzsébet javaslatára és vezetésével létrejött egy alapítvány, amelybe bárki befizethet – külföldről, belföldről egyaránt –, s amelynek a fő célja a költségek fedezése, valamint egy emlékmű építésének a finanszírozása. Az emlékműre egyeb-

Gyenes Judit

Mécs Imre

ként országos pályázatot hirdettünk, és a későbbiek folyamán pedig azt tervezzük, hogy valahol, benn a városban közös megbékélés- emlékművet emelünk a forradalom alatt és után elpusztult valamennyi ember tiszteletére.

A lelkiismeret-vizsgálat napja

V. P. E.: Most hogyan élik meg ezt a napot? Elégtétellel, diadallal? Ez egy személyes ügy, vagy túlnőtt ezen – vagy a kettőnek az ötvözete?

Gy. J.: Az első az ember természetes érzése, hogy amikor 31 év után megkaphatja a hozzátartozójának a földi maradványait, hogy tiszteleggel eltemesse, úgy érzi: ez az én személyes ügyem. Azon gondolkodtam, hová vigyem a hamvakat, az édesapám sírjába vagy le Pécsre, ahol van egy Maléter-kripta. Tehát hogy ott temessem-e. De utána – és szerintem ez természetes – rögtön az futott át rajtam, hogy Urísten, hát nem szabad elszakítani azoktól, akikkel egy ügyért harcolt, és akikkel együtt haltak meg. Tehát ott kell maradnia a 301-esben. Ma már úgy érzem, hogy bár a szívem mélyén mindez természetesen személyes ügy, elsősorban mégiscsak nemzeti: talán most először érzem azt, hogy ez a rettenetes halál, ami érte őket, talán nem volt hiábavaló.

HALDA ALIZ: Én is úgy gondolom, hogy valamiféle elégtételt kétségtelenül jelent ez a temetés-rehabilitáció, mert megszűnik az a megaláztatás, ami harminc éven keresztül tartott, tehát hogy névtelenül voltak elkarparva. Azonfölül bizonyos értelemben diadala ez az '56-os ügynek is, mert azt tapasztalhatjuk most, hogy ez az ügy nem felejtődött el teljesen. Gyötrelmes érzés volt ez harminc éven át, hogy nem lehetett semmi mást hallani, csak a november 4-i koszorúzásoknál azt, hogy ez egy lincselő ellenforradalom volt – máskülönben tökéletes, süket csönd fedte. És most kiderül, hogy megőrződött az emberek lelkében. És nagyon szépen őrződött meg. Úgyhogy ebből a szempontból kétségkívül elégtétel, de azért van az emberben egyfajta keserű rezignáció is, hogy mindez nem változtat azon, hogy negyvenéves férfiakat tulajdonképpen büntetlenül öltek meg. Szóval ezen soha semmi nem változtat.

M. I.: Én azt hiszem, hogy a megemlékezés napja elsősorban gyásznapi, amikor együttérzünk a hozzátartozókkal, akik évtizedekig csak lopva, könnyeiket befelé nyelve gyászolhattak, és akiknek most kései elégtételt kell adni. Gyásznapi ez a nemzet számára is, amikor 32 elvesztegetett évét és

Halda Aliz

önnön reményeit gyászolja. De egyúttal a megemlékezés napja is, amikor a forradalomra emlékezünk, a kivégzettek cselekedeteire, megkíséreljük visszaidézni személyiségüket, arcukat – rájuk gondolunk. A lelkiismeret-vizsgálat napja, amikor mindenki magába néz, hogyan tudott 32 évig így élni, és miket tett. Mert oda fognak somfordálni a tömegben azok is, akik többé-kevésbé – vagy passzívan, vagy aktívan, vagy azzal, hogy mulasztásokat követtek el – felelősek a történelemért. Bízunk benne, hogy ők is magukba néznek. Ugyanakkor a temetés napja korszakváltás és határkő: az egypárti sztálinista diktatúra végleges temetése – és egy újnak a reménykeltő születése. Bízunk benne, hogy így lesz. És

Kegyelet a mártírok előtt

egyúttal a remény napja is: hogy ha most összefogunk, megteremthetjük Magyarországon a demokráciát és a szabad, demokratikus Magyarországot.

Kollektív bátorság – biztonság

T. G.: Sokat gondolkodtam, hogy én mint a dolgokat annak idején gyerekként végigélő ember – aki szintén csak suttogva, az ismeretségi körömben meg a harcolt emberektől némi információkat összeszedve, alkottam egyáltalán valamiféle fogalmat arról, hogy mi történhetett itt '56-ban – most két gyerekkel az oldalamon mit kezdjek magammal 16-án. És itt az utolsó mondataiba kapaszkodnék, mert végül is úgy döntöttem, hogy elmegyek a Hősök terére a gyerekekkel, mert lehet, hogy most fog bekövetkezni életünkben a legalapvetőbb változás, amit megélhetünk.

H. A.: Én azt is várom ettől a temetéstől, hogy – minthogy nagyszabású, országos és nyilvános lesz – valamennyire oldja a félelmet az emberekben. A mi nevünket, címünket, telefonszámunkat a TIB egy évvel ezelőtt közölte. Ezután rengeteg levelet és telefonkaptunk, és jóllehet én számítottam rá, hogy az emberek félnék – ezt tapasztalta is az ember, már csak a csöndből is, ami ezt az ügyet fedte –, de nem gondoltam, hogy ennyire és ilyen mélységesen. Az emberek megállíthatatlanul mesélték el az élettörténetüket – azt kell mondjam inkább: a szenvedéstörténetüket – nekem, aki vadidegen voltam, de nem merték megmondani a nevüket. És nem csak az '56 után lecsukottak hozzátartozói vagy maguk a börtönből szabadultak jelentkeztek névtelenül, hanem azok is, akiket annak idején kitelepítettek, tehát akik még a Rákosi-korszakban szenvedték végig a maguk kálváriáját. Ebből látszik az, hogy ez a Kádár-rendszer, amelyet olyan liberálisnak mondtak, tulajdonképpen nem szakított a korábbi rendszerrel, mert különben ezekben az emberekben feltétlenül oldódott volna a félelem. Székely Magdának van egy gyönyörű verse, a *Jób*. Erről a félelemérzésről szól. Az utolsó sora úgy hangzik: „Fedelem alá mindörökre beköltözött a védtelenség”. Na most ezekből a levelekből, telefonokból az embereknek ez a védtelensége sugárzott. Tehát az emberek nem hitték el eddig, hogy mindez visszafordíthatatlan volna. Én éppen azt remélem, hogy ez után a temetés után az emberek talán egy kicsit bátrabbak lesznek. Márpedig ha többen bátrak, akkor mindenki nagyobb biztonságban van.